

Kirken Underviser

tema Ikoner

Vi ser på billeder – billedet ser på os

Vi lever midt i en strøm af billeder. Men billeder kan også være store, hellige og betydningsfulde. Øst- og vestkirken har haft hver sin brug af billeder.

Side 3

Når ikonerne flytter ind hos os

Den ældgamle brug af ikoner er ved at finde vej til dagens danske religiøse billedsprog.

Side 5

Ikonografi – et guddommeligt håndværk

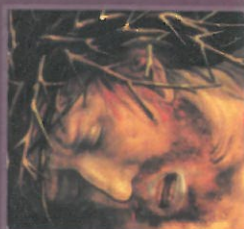
Ikonmaleriet breder sig på kurser blandt unge og voksne, som får ny indsigt i mere end en maleteknik.

Side 9

Moderne "ikoner"

Den store og den personlige historie blandes. En anderledes måde at gribe kristendommen og bære den med hjem fra efterskolen til hverdagslivet.

Side 13

2006-2
juni

Indhold

	Vi ser på billeder – billedet ser på os <i>af Bent Andreassen, forstander Løgumkloster Højskole</i>	3
	Når ikonerne flytter ind hos os <i>af Mogens Lindhardt, rektor Folkekirkens Institut for Præsteuddannelse</i>	5
	Min vej til ikonerne <i>af Gitte Buch, billedkunstner</i>	7
	Ikonografi – et guddommeligt håndværk <i>af Gitte Buch, billedkunstner</i>	9
	Moderne "ikoner" <i>af Suzette Schurmann Munksgaard, MA, lærer Midtsjællands Efterskole</i>	13
	Klassiske ikoner i religionsundervisningen <i>af Lea Victoria Rugård Volging, lærer</i>	17
	Fremstilling af ikonen "Kristus Pantokrator" <i>af Charlotte Weppenaar Pedersen, pædagog, psykoterapeut og billedkunstner</i>	20
	Boganmeldelser <i>af Karin Helmersen, sognepræst Avedøre og Kirsten Felter, stiftspræst Viborg Stift</i>	22

Kirken Underviser

- er et tidsskrift til inspiration for alle i kirkens forskellige former for undervisning
- praktisk hjælp til det pædagogiske arbejde i menigheden og det kirkelige børne- og ungdomsarbejde
- undervisningsmodeller til brug for børn, unge og voksne
- forslag til andagter og gudstjenester
- teologisk-pædagogisk information
- anmeldelser og omtale af nye undervisningsmaterialer og litteratur med relevans for det pædagogiske arbejde i kirke og menighed

www.kirken-underviser.dk

Redaktion

Søren Kjærgaard Nielsen, Jette Tinggaard, Elsebeth Kragh Dedieu, Line Volmers (ansv.), Mogens Bering Rasmussen (ansv.), Ruth Bjerrum, Inger Hørup Slot, Inger Margrethe Mikkelsen, Helle Marie Danielsen

Redaktionssekretær: Helle Marie Danielsen
Peter Bangs Vej 1, 2000 Frederiksberg, tlf.: 38 38 41 20

Sats, layout: Unitas Forlag
ISSN: 1602-2785

Udgiver:

Kirkefaglig Videreuddannelse
Diakonissestiftelsen
Peter Bangs Vej 1
2000 Frederiksberg
Tlf.: 38 38 41 20
www.kirkefaglig-videreuddannelse.dk

Målsætning:

Målsætningen for Kirkefaglig Videreuddannelse er at uddanne diakonale og religionspædagogiske medarbejdere, der ud fra en kirkelig faglighed kan indgå som inspiratorer, iværksættere og ledere i kirkens arbejde.

Tryk: Clemensstrykkeriet a/s

Abonnement:

Årsabonnement (4 numre) kr. 175,-
Løssalg kr. 60,-
Henvendelse til:
Kirken Underviser c/o Unitas Forlag
Peter Bangs Vej 1
2000 Frederiksberg tlf.: 36 16 64 81
E-mail info@unitasforlag.dk

Vi ser på billeder

– billedet ser på os

For os er et billede bare et billede. Vi har betragterens afstand – og tolker det individuelt. Vi ser på et billede – finder ud af, om det siger mig noget – eller ikke. Forholder os til det: Det er for rødt eller for sødt, for naturalistisk eller for abstrakt. Og siger et billede os noget helt særligt, tager vi det med os: køber det eller affotograferer det – eller husker det for vores indre blik.

Kirkens billeder – i øst og vest

Siden kirkens første århundreder har der været hellige billeder, som søgte at fremstille det guddommelige univers. Gud kan ingen se, så at fremstille ham i et billede eller en skulptur var og er problematisk. Men billeder af Kristus kendes fra katakomberne – de kristnes gravgange under Rom, hvor enkelte gravkapeller eller sten

blev udsmykket allerede i 2-300 tallet med enkle kristne symboler og billeder: en fisk, den gode hyrde, Isaks ofring eller Kristi ansigt. Også i de tidlige kirker i Rom og Ravenna blev kirker og kapeller udsmykket med billeder, der fortalte den bibelske historie til øjet – ligesom man ved læsninger og liturgien hørte den i ord, men dengang på et sprog, som kun de lærde forstod. –

Kirken forstod tidligt, at skulle man tale overbevisende, måtte man tale til alle sanser – og derfor benyttedes både ord, sang, klokker, røgelse, nadverbrød og vin, lys og billeder. Hvad kristendommen forkynnder, blev både hørt, set, duftet og smagt.

I dag kan vi næppe forestille os, hvilken voldsom virkning det har haft, når mennesket i middelalderen begav sig ind i en kirke. Her i vest – hvor kirken var romersk-

↑ Et af de mest afgørende og kendte korsfæstelsesbilleder i vores vestlige tradition er Mathias Grünewalds Isenheimeralter, der findes i Colmar. Her detalje af korsfæstelsesbilledet fra 16. årh. Det er lidelsen, som er fremhævet. Og korset og den lidende tjener/Guds lam, der er centrum i billedet

katolsk, var den som oftest fyldt med billeder hugget i sten eller malet på kalk på kirkens vægge og hvælv. Det var en vej til at forstå det budskab, som lød på latin, og som menigmand intet forstod af. Billederne var, som de også blev benævnt: de fattiges bibel – og de ulærdes måde at forstå den store fortælling om liv og død på. Derfor var det også ofte det store drama, der blev malet på væggene: Gud og fanden, himmel og helvede, godt og ondt, liv og død. At stå overfor disse store og voldsomme billeder i en tid, hvor menigmand næsten ikke omgav sig med billeder, har skabt både fryd og rædsel.

I Østkirken – den ortodokse kirke, som især vandt udbredelse i Grækenland og Rusland – blev billedet set som noget endnu mere afgørende end i vesten. Ikonen er for øjet, hvad ordet er for øret, siger Johannes af Damaskus, som under billedstriden i 7-800 tallet forsvarede kirkens brug af billeder. Inkarnationen, at Gud gennem Jesus tit har vist os billede blev hans afgørende grund til at fastholde billedet. Ikke billedet selv skulle dyrkes, men den virkelighed som billedet henviser til. Billedet er i vestkirken en mulighed, og nogle retninger indenfor kirken var skeptiske overfor billederne og gjorde op med den omfattende brug af billeder. Det gjaldt i katolsk tid f. eks. cistercienserne, der mente, at lyset og enkelheden skulle fremhæves. Hvilket kan ses i deres kirker og klosterbyggerier.

Også reformatorerne foretog et opgør med tidens omfattende billedbrug og med dyrkelsen af relikvier – og understregede det levende ord og forkyndelsen af ordet som det afgørende. Hos Luther er der tale om en afstand – ikke så meget til billederne selv, men til misbrugen af dem – der, hvor de bliver dyrket eller tilbedt. I en prædiken siger Luther: "at de ikke er nødvendige, men fri. Vi kan have dem eller ikke have dem, skønt det var bedre, at vi slet ikke havde dem." Billedet ses ikke som helligt, men snarere som en pædagogisk mulighed, som er god, når det tjener et formål: enten at oplyse og illustrere ordet og forkyndelsen deraf, eller at være et pædagogisk hjælpemiddel: i det omfang de kunne bruges i forkyndelsens tjeneste, var Luther positiv overfor brugen af billeder. Således allierer Luther sig med sin ven – kunstneren Lucas Cranach omkring udgivelsen af bibel og reformatoriske skrifter. Og billedmediets betydning for reformationens udbredelse kan næppe overvurderes. -

I den reformerte kirke blev opgøret med billeddyrkelsen så markant, at man den dag i dag aldrig ser så meget som et krucifiks i en reformert kirke.

Derimod blev billedet i Østkirken set som en helt afgørende del af kirkens forkyndelse. I vest er billedet en mulighed. I øst er det en nødvendighed. Nogle grundlæggende forskelle kan således opstilles:

↓ I østkirken ses ikonen som et vindue til evigheden. Her Kristusbilledet kaldet "Det ikke af menneskehånd gjorde Kristusbillede". 12. årh. Novgorod ikon. Legenden siger, at et klæde givet til kong Abgar af Edessa gengiver Kristi ansigt, så den opstandne møder beskueren.

Østkirken

Kirken som centralrum

Ikonostase / billedvæg adskiller kor og kirkerum

Forkyndelsen sker i ord + billeder + sakramenter

En munk/præst "skriver" en ikon under bøn/læsning

Johanneskristendom: Kristus er den opstandne

Billeder i kirken er nødvendige

Ikonen er uden perspektiv eller har omvendt perspektiv:

Billedet ser på os.

Vigtige ikoner: Forklarelsen på bjerget, Anastasis/påske,

Kristi ansigt og den gammeltestamentlige trefoldighed.

Vestkirken

Kirken som et langskib

Lærebilleder / udsmykning på alter, vægge, loft

Forkyndelsen sker i ord + prædiken og sakramenter

En kunstner laver en udsmykning udfra inspiration

Pauluskristendom: korsets forkyndelse i centrum

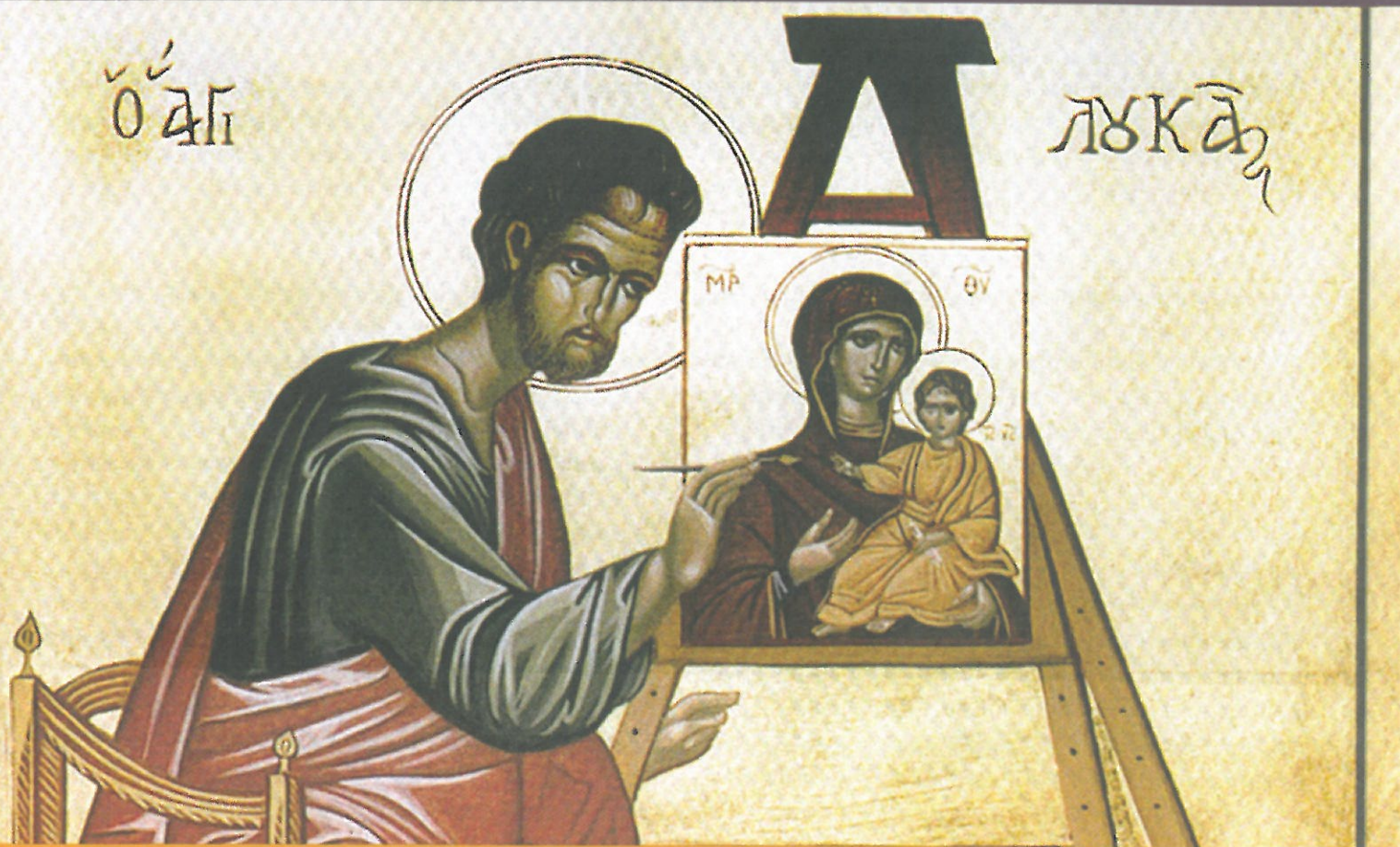
Billeder i kirken er en mulighed

Vi ser på et billede – og tolker dets betydning

Vi bliver frie fortolkere af det religiøse.

Vigtige billeder: Krucifikset og symboler som lyset,

duen, lammet, fisken.

Når ikonerne flytter ind hos os

Jeg kan også nøjes med at standse op, blive stående
overfor det underfulde et øjeblik, og bøje hovedet!

De gamle ikoner er fremme igen. Udstillinger, kurser i at læse dem og male dem, små ikoner i private hjem, og billeder af ikoner mange steder. Det, som før hørte til en for os fremmed øst-kirkelig tradition, kommer ind i vores religiøse billedsprog, uden at vi af den grund har skiftet trosretning. Siger det noget om os, og om dem, at de får lov til at lande i vores kontekst? Jeg kommer med tre bud på et svar:

1. Den nye spiritualitet

Nutidens spiritualitet er udtryk for modstand mod den tanke, at vi ved fornuftens brug kan forstå og beherske naturen, den sociale omverden og os selv. Derfor er den skeptisk overfor det sprog og de handlinger, vi normalt forstår og behersker vores liv med. Men den er samtidig tro mod individualiseringen og vender ikke tilbage til de menigheder eller til de fælles læresystemer, som de store religioner bygger op. Den kan f.eks. godt lide kir-

ker, men helst tomme – holder af dem som stemningsfulde udtryk for noget "mere" og gør ikke nødvendigvis forskel på kirker og templer. Spiritualiteten tilbyder os at træde udenfor den sociale nærhed og udveksling ved at knytte os mentalt og kropsligt til noget, som ikke er blevet til dér, men rækker ud over det. Derfor søger vi noget før-socialt ved at vandre ad gamle pilgrims-spor, tage på retræte, synke ind i meditation, hænge kors om halsen, bruge Kristus-kranse, dyrke og male ikoner. På rejser får vi oplevelser af naturens storhed og gamle steder og standser op, står stille. Vi søger det underfuldt "tidsløse", som ikke bare er skabt af "vores tid" og dens mode, men har været der før os og vil være der efter os (hvis vi passer på dem). Rejseguides som "Lonely Planet"-bøgerne peger hele tiden på dem, i me-

† Evangelisten Lukas maler Gudsmoder Hodegetria – Den vejvisende Gudsmoder. Ifølge traditionen blev den første Gudsmoder-ikon malet af Lukas. Malet af Kirsten Borreschmidt.

dition og bøn kan træde ud af verden et øjeblik, eller stille os overfor noget andet. Spiritualiteten har mange veje, men dens sprog skal være et andet end det daglige. Den må gerne være tavs som vores stille måben overfor det underfulde, gerne udtrykke sig gennem bevægelser, genstande og overleverede religiøse formler. Og den skal have kroppen med. Kroppen skal røre, holde, flytte sig, placere sig i bestemte stillinger eller overfor noget. Det er, som om kroppen kan sætte os i forhold til det universelle, hvis den bruges til noget mere end at være daglig arbejdskraft og kommunikationsredskab.

2. Ydmyghed

Ikoner tolker den nye spiritualitet i en bestemt retning. Når jeg oplever noget "større" er der to muligheder: jeg kan forsøge at blive et med dets renhed og uendelighed, rense mig og søge sindets fuldstændige tømning og enhed med det andet – det tilbyder mange af østens religioner, når de oversættes til vestlige selvudviklingsme-

toder. Men jeg kan også nøjes med at standse op, blive stående overfor det underfulde et øjeblik, og bøje hovedet! Den dyd kaldes "Humilitas" (egl. jordisk, jordnær), "ydmyghed" Man bliver lille, ydmyg, ikke ydmyget, og samtidig taknemmelig over at være en del af det bare ved at få lov til at stå overfor det.

Ikoner spiller på ydmyghed mere end på selvudvikling. Det gælder den, der prøver at male ikoner: hun skal følge de gamle mønstre så tæt som muligt og således give afkald på sin egen originalitet. Det gælder også den, der ser på dem. De bruger et omvendt perspektiv, der peger ud af billedet, så beskueren står i perspektivets center, men ikke trækkes ind i. Deres ansigter opfordrer ikke til, at man trænger ind i dem, for at lære dem helt og fuldt at kende. De er fremmedartede, utilgængelige, og ser fra deres sted ud på verden og på den, som fysisk står i midt i centret foran dem. Deres blik trænger hellere ind i beskueren med afsløringer og anklager. Det hemmelighedsfulde, der er i ansigtet, overføres til beskueren, som om det er mig, der har en hemmelighed og derfor en mulighed, som kun ikonens ansigt kender. Ikonen kan se på mig, og samtidig trække min opmærksomhed væk fra mig selv. Deraf stilheden eller ydmygheden.

↑ Den himmelske stige – Skt. Johannes Klimakos. Klimakos skrev i 600-tallet en vejledning, "Den himmelske stige" i opstigningen til himlen – den fuldstændte munketilværelse med forening af den materielle og åndelige verden. Malet af Birgit Sperling.

3. Det evige får ansigt

Det 20. århundredes kunst gengiver ofte Kristi lidende ansigt – men sjældent den opstandnes. Opstandelse og evighed skildres mest som kraftigt gyldent lys og lys-åbninger i et mørke. Det er ved at ændre sig. Maja-Lisa Engelhardt kan f.eks. skildre den opstandne Kristus som om sløret kontur, der anes i billedet. Ikonerne er mere radikale. De giver evigheden ansigter, hellige ansigter. De ser på os fra det sted, hvor de er – ikke som menneske til menneske. Når ikonerne med de hellige ansigter – helgener er de næppe for os – får plads i den religiøse kunst i disse år, kan det betyde, at fortrængte holdninger til det religiøse er på vej. Ansigterne, som også har det gyldne himmellys bag sig, giver plads til en autoritet, som vi i det 20. århundredes frihedstrang har haft svært ved at formulere: det, at nogen ved bedre, har mere fuldkommen erfaring end os selv, og at vi skal stole på dem. De viser ansigter, som kender til lidelse og skrøbelighed, men de lider ikke selv. De er nået til vejs ende og det er derfra, de ser ind til os, som om de ville sige: gå bare videre, du kan godt nå frem, vi er nået frem – og vi er med hele tiden. De åbner for den religiøse vejledning: at nogen ved bedre om mit liv end jeg selv, fordi han eller hun selv er nået frem. De kalder og trøster fra den anden ende af en vej, vi selv er på.

Min vej til ikonerne

Da jeg i slutfirserne underviste i maleri på en kunsthøjskole på Langeland, kom ikonen første gang til mig. Tiden var heftig, alle var vi i kunstmiljøet påvirket af det unge vilde maleri, og i de år var der ingen grænser for den hæmningsløse selvudfoldelse på større og større lærreder. Det var vældigt befriende, og det gav en masse unge mod på at udtrykke sig og føle sig som en del af en bevægelse. Vi malede med arme og ben, koste og kroppe, musikken drøede og rammerne var en stor nedlagt fabrik ved vandet. Kravene til originalitet var store, processerne voldsomt emotionelle. Det skal pointeres, at jeg jo selv var inspirator i dette ekspressive maleri.

De unge udviklede kæmpe kunstner-egoer og jeg, læreren, begyndte at fornemme, at det hele buldrede tomt. Jeg spekulerede på, hvordan man dog kunne bevare essensen af al den malerglæde og samtidig forankre maleriet i en form for sammenhæng med noget større, således, at det ikke blot var kunst- for -kunstens skyld, eller i værste fald artistisk gestik og udladning for tilfældige følelser i et

formsprog, der ikke var defineret som andet end vildt og dynamisk.

En lille hellig klods

Mine overvejelser gik i retning af at prøve det MODSATTE... altså noget småt og stille, noget med et håndværk og fælles retningslinier i processen, mulighed for at støtte sig til en tradition og meget gerne forbundet til noget åndeligt/universelt/spirituelt. Og så skulle det tage TID at lave ET lille billede. Så min tanke var, at samme kraft og saft, som indgik i en måneds produktion af måske 20 kæmpelærreder, skulle koges ned til en lille hellig klods, som man ville bære med sig hele livet. Men hvordan...?

Da meldte ikonerne, som jeg stort set intet vidste om dengang, sig. Med åbent sind, en stak postkort, nogle æg fra egen hønsesgård, nogle udsavninger af træstykker belagt med stof og gips, farvepigmenter, et kassetebånd med byzantinske toner, meget små pensler og rene borde gik vi i gang.

”
Jeg var fuld af undren... hvad skete der her? Det var jo de samme unge, som tidligere havde våndet sig i grænselandet mellem selvmord og storhedsvanvid – dramatisk udtrykt

Både de studerende og jeg var opslugte, nærværende, stille. Vi ænsede dårligt nok frokostpauser og glemte alt om at skulle præstere noget. Vi sad – helt lykkelige – og kopierede postkort med religiøse motiver fra Rusland og Grækenland...! Jeg var fuld af undren... hvad skete der her? Det var jo de samme unge, som tidligere havde vândet sig i grænselandet mellem selvmord og storhedsvanvid - dramatisk udtrykt.

Den ydmyge gentagelsesproces

Det var, som om der var tunet ind på en helt anden frekvens. Ambitioner om at skulle skabe noget helt nyt og banebrydende var forduftet, noget var sluppet og pludselig var der i atelieret en fordybelse og eksistentiel opmærksomhed, som jeg ikke kendte. Det virkede, som om en indre ro, en fokusering og en kontakt til et strømførende lag var etableret.

Nu, næsten 20 år senere er det stadig den samme nådesfyldte tidslomme, jeg oplever at træde ind i, når mennesker samles og i en uge eller to giver sig hen i en ydmyg gentagelsesproces af Østskirkens hellige billeder. Mange, der fremstiller deres første ikon, gribes af forundring over den fordybelse og selvforglemmelse, der præger processen.

Det selvoptagne 'jeg' holder fri

At male en ikon er i sig selv en langvarig meditation over et urbillede. Man aflægger sig vante malemåder, følger forskrifterne og udfører på den måde "gudstjeneste". På forunderlig vis oplever man i glimt at være i kontakt med den munk, der har malet det forlæg, man så minutiøst gentager. Maleren underlægger sig respektfuldt dogmerne, bliver den sidste af en lang række af ikonmalere, der i tusind år har gentaget de samme motiver. Han stiller sit talent til rådighed for Gud og kirken og bliver derved som Maria, Herrens tjenerinde, der bærer og føder Sønnen. At male en ikon er på et niveau jo også at inkarnere det hellige, at bringe det glædelige budskab til verden.

En traditionel byzantinsk ikon ligner sit forlæg så præcist som muligt. At skulle fremstille én "kopi" – og bruge mange dage på det – er også i dag en provokation for et kreativt og selvoptaget moderne menneske, som allerhelst vil se sig spejlet i et originalt kunstværk.

Men at fremgangsmåden er fuldstændig fastlagt åbner paradoksalt nok til en uanet frihed for det menneske, der griber denne mulighed for at lade det sædvanlige, selvoptagne 'jeg' holde fri – og tillader en anden ånd at tage over.

Med større og større ydmyghed fortsætter jeg, ved siden af mit arbejde som billedkunstner, at dygtiggøre mig indenfor ikonuniverset. At vi, der kan hente glemt næring frem, som vi i en protestantisk, verdsliggjort kultur længes efter, er jeg ikke i tvivl om. For mig er der tale om økumenisk virksomhed, når vi beskæftiger os med ikonen. Af Østkirken, som vi jo engang ikke var adskilt fra, kan vi inspireres til en kristendom med større sanselighed, med vægt på livets overvindelse af døden, med hjertets åbenhed, med mystikken intakt.

Tro ind ad bagdøren

Hvad skal man så bruge en ikon til? vil nogen spørge. Min erfaring er, at ikonen selv viser os det. Først er den

måske bare et billede, man er stolt over at have malet og gradvist virker den ind i ens liv og hverdag. Til min store forbløffelse er det med årene blevet natur-

ligt for mig at tænde lys ved ikonerne hver morgen, at bede foran dem, at gøre korstegn og knæfald (metania). Der er vel at mærke tale om indskydelser, der spontant kommer indefra. At kysse en ikon har jeg endnu aldrig gjort, men hvem ved, hvornår man pludselig måske kan gøre det?

Jesusbønnen eller hjertebønspraxis er med årene blevet en væsentlig del af ikonkurserne. Denne bøn, der har rødder i Hesychiasmen (hesychia= den stilhed, Gud skænker) i de første århundreder efter Kristi fødsel lyder i dansk oversættelse: "Herre Jesus Kristus forbarm dig" (oprindeligt græsk Kyrie eleison, Kriste eleison).

En stor trang til at lære om motivernes oprindelse og finde tekstbelæg i Biblen og apokryferne meldte sig også hurtigt hos mig, der ud fra en ateistisk malerbaggrund havde kastet mig ud i ikonernes univers. Venerationen overfor ikonen har hos mig betydet tro ind ad bagdøren. Erfaringskristendom kan man kalde det. Der afdækkes hele tiden nye lag, slør bliver ved med at løfte sig, når man rummes af den dybe mystik, ikonen er udtryk for. Lysvæld bagved lysvæld – og undervejs også en masse tvivl, mørke og dæmoner - skjulte sig bag de postkort, vi startede med for længe siden i det lange landske "laboratorium".

Ikonografi – et guddommeligt håndværk

"Skrid kun roligt til værket, Kære Ven, uden at frygte besværet, men med den størst mulige udholdenhed, hvorved Du vil blive uddannet og lære denne kunst fuldkomment. Thi det er et Guddommeligt værk, fordi det er overleveret fra Gud".

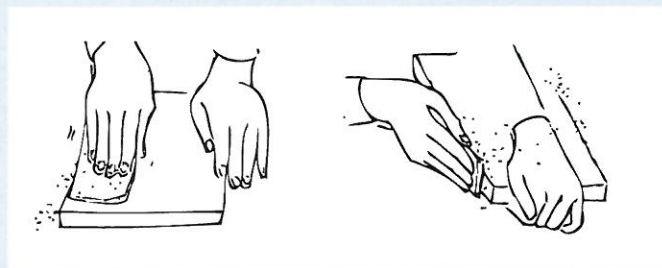
Dionysos af Furna i sin Ikonmalerbog fra 1832

Træpladen

I traditionen anvendtes vellagret, knastfrit, lokalt forekommende træ. I dag kan vi bruge mdf-plader.

De grunderes med flere lag af en harelimsopløsning og skal derefter påstryges 12 lag kridt opløst i harelim. Den proces går over et par dage, da lagene skal tørre ind imellem. Derefter slibes pladen med finere og finere sandpapir, til overfladen er glat som elfenben.

Tilvirkningen af pladen tjener samtidig til at tømme malerens sind for verdslig larm; man stiller sit sind, for at kunne være åben for Ånden, der skal lede ens hånd.

Overføring af motiv

Ved hjælp af pergamentpapir og grafitpapir overføres motivets konturer og linjer fra originalen til pladen. Det

anbefales at tænke meget stramt og arbejde ud fra et forlæg, der er meget tydeligt. Det er ikke ikonografens opgave at overføre antikeffekter og skader, selvom mange umiddelbart vil være mest tiltrukket af de "gamle" ikoner. Man skal være en meget erfaren maler, for at kunne genskabe de oprindelige farver fra et beskadiget og sodet forlæg, så vælg et nyere og læsbart forlæg.

Feofan Grek ikon, gammel

Samme motiv, nyt forlæg

Forgyldning

23,75 karat bladguld skal nu lægges på baggrunden. Guldets udtryk "det uskabte lys", som er den evige guddommelige grund under alt, hvad der er til.

Først mættes grunden med 3 lag shellak iblandet sprit. Der slibes let, og så påføres en oliemixion, en speciel guldgrund, der tørrer nogle timer. Transferguldet, dvs. bladguld, der er hæftet på et lille stykke silkepapir trykkes let mod den klæbende guldgrund og bliver så liggende natten over. Næste dag polerer man forsigtigt

med en tot vat, og alt det overskydende guld fjernes. Nu lakeres guldets let med bleget shellak, så det er beskyttet under maleprocessen.

Maleprocessen

Ægtemperateknikken har været anvendt frem til i dag i den ortodokse kunst. Man overraskes og fascineres stadig af den strålepragt og det liv, som er til stede i ikoner malet for mange hundrede år siden.

I den byzantinske tradition males en ikon, som Gud skabte verden, fra mørke til lys.

Tempera på den helt hvide og absorberende gesso-flade giver en egen skønhed og farvestyrke, som forhøjes yderligere af guldbaggrunden.

En dødelig dansk akvarel- eller oliemaler skal nu fralægge sig alle vante malemåder. Alle indarbejdede kunstneriske greb, impressionistiske lysvirkninger, dynamisk penselføring og andre maleriske "uvaner" må man afstå fra som ikonograf. Det kan være svært at acceptere, men det hjælper at slippe al modstand og følge forskrifterne.

Emulsion og farven

Man blander sin emulsion af eddike, vand og æggeblomme

Ægget har sin symbolske betydning:

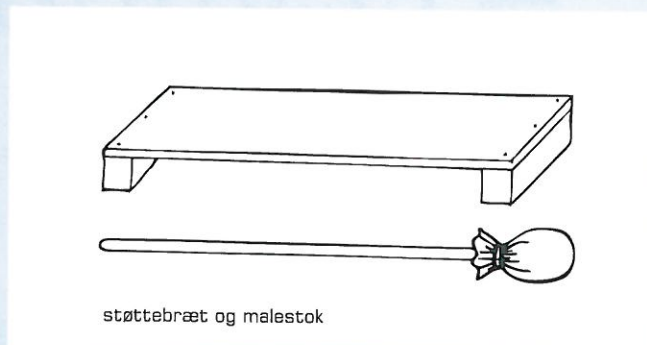
hele ægget – livet
skallen – kroppen
hviden – sjælen
blommen – ånden

- Tag et æg (stuetemperatur) og skil hviden fra.
- Blommen vendes fra den ene hånd til den anden, indtil al hvid er tørret væk. Gnid evt. hænderne i et viskestykke eller lignende mellem hver vending.
- Ægget holdes i den ene håndhulning og med den anden "nappes" et lille hul. Lad blommen løbe ud i en ren kop eller lignende. Hinden bliver tilbage og smides væk.
- Til en æggeblomme tilsættes 1 tsk. vand og 1 tsk. eddike.
- Væsken blandes godt.
Eddiken hjælper til med fordampningen og konserverer samtidig den let fordærlige æggeblomme.

Med dette bindemiddel blandes farverpigmenterne, og man er klar til at påbegynde maleriet.

Man kan male vandret på bordet og bør så have et malebræt til at støtte sin hånd på, eller der kan males ved bordstaffeli, hvilket kræver en malestok.

Gode akvarelpensler, glas til vand, prøvepapir, en klud og rigtig godt arbejdslys er også nødvendige remedier, inden man går i gang.

Der er 3 trin i opbygningen af en ikon i tempera, når guldbaggrunden er lagt:

1. Alle flader dækkes "malebogsagtigt fladt" med grundfarverne.
2. Mørke linjer (dvs. tegningen) overføres og males op, og der lægges skygger.
3. 1. og 2. lysning samt højlys

Trin 1 – Flader

På dette første trin skal motivets forskellige farvefelter udfyldes med grundfarven. I starten vil fladerne se blakkede og skjoldede ud, men efter 3-4 lag er fladerne jævne og ensartede.

Alle flader males med grundfarven, som er den næstmørkeste farve, der ses på forlægget. Ikonen skal så at sige klædes på indefra "fra mørke til lys".

Disse mørke farver symboliserer synd og død.

Trin 2 – De mørke linjer og skygger

Nu overføres stregtegningen fra pergamentet. Der bruges kalkerpapir til den operation og derefter trækkes stregerne op med pensel nr. 2 eller en endnu spidsere. Brug grundfarve + en mørkere farve.

Det er vigtigt at arbejde stramt og præcist. Brug øjnene. Det kan være vanskeligt at få tynde linjer i starten, men med øvelsen bliver man bedre til at trække lange linjer, specielt hvis man bruger malestok.

Trin 1

Trin 2

Trin 3

Inden man begynder at "male med lys", skal der lægges skygge langs yderkanten af klædedragt og i bunden af folderne. Kunsten består i at arbejde trin for trin eller lag for lag og ikke haste frem mod den næste lysning før tid.

Ansigtet lysnes på dette trin med en grønlig mellem-tone.

Trin 3 og 4 – Lysninger

Antallet af lysninger afhænger af forlægget. Nogle ikoner har mange lysninger, enkelte har færre.

Når man tilstræber at følge forlægget så nøjagtigt som muligt, vil man opleve, at ikonen ligesom "fødes af sig selv". Denne gradvise opbygning af lyset er et essentielt træk ved ikonmaleriet.

Der er helt bestemte skemaer for lysning af ansigter (åsyn), så man skal begribe, at lyset ikke kommer fra solen eller en lampe, men er lys indefra de hellige personer, lys fra Gud selv.

1. lysning males oven på den mørke grundfarve. Lad grundfarven og skyggen stå og læg 1. lysning alle andre steder – også der, hvor de endnu lysere toner senere males op. Tænk i geometriske former og iagttag ét område ad gangen. Denne 1. lysning må ikke afvige for skarpt fra grundfarven. (trin2)

2. lysning er en lysere, varmere tone, malet i mindre felter oven på den første lysning.

Derefter lægges i ansigtet 3. lysning - en endnu lysere tone i mindre felter oven på den rødlige 2. lysning

Til sidst lægges højlyset ind – oven på den seneste lysning. Disse sidste, fine streger lægges på med sikker hånd, raskt og beslutsomt og med en mættet maling. (trin 4)

Oftest er højlyset, trin 4, en hvid, som er brækket, så den harmonerer med den sidste lysningsfarve. På gamle ikoner ser man, at højlyset næsten står reliefagtigt frem på grund af den meget tykke (opakke) maling, der er anvendt, og selv om det måske er 400 år siden, maleren satte penslen på, forekommer strøgene nærværende, umiddelbare og som malet i går.

Færdiggørelse og lakering

Til sidst males glorier, de hellige inskriptioner og rammen på. Rammen symboliserer GT. Efter nogle dage – helst måneders - tørretid kan ikonen lakeres med shellak, gulvlak eller en spraylak.

Bagsiden rengøres og påstryges med bejdse. Der laves evt. et ophæng i form af et boret hul og om muligt vel-signes ikonen.

Da ikonografens arbejde ikke er et personligt udtryk, er hans identitet ikke af betydning, hvorfor man i traditionen aldrig signerede en ikon. Derimod kan man på bagsiden skrive alle de fakta, man kender om den ikon, man har malet. Desuden kan man anføre, "hvis hånd" der har skrevet den her foreliggende ikon.

Trin 4

Den færdige ikon ligner sit forlæg så meget som muligt. Ikonen skal fremstå, så den ser på én, gennem én, bagved én og ind i sig selv.

Beskueren må føle sig rummet af ikonens, eller rettere, af urbilledet bag ikonens. Gudsmoder:

Nyttige adresser vedrørende ikoner:
www.gittebuch.dk/Ikonadresser.htm

"At skrive en ikon"

– en arbejdsbog om ikonmaleri

Ny bog på vej, som bliver rigt illustreret og den første virkeligt instruktive ikonbog på dansk. Bogen skrives af en gruppe på 7 ikonmalere med erfaring i at undervise på området: Kirsten Borreschmidt, Gitte Buch, Sofie Hansen, Ingrid Rosenfeldt, Charlotte Weppenaar og Birgit Sperling. Bogen udkommer på Forlaget Klematis i oktober 2006.

Redigeret Con Dios

Con dios

Med nye billeder og en didaktisk indledning

Et magasinlignende konfirmandmateriale, hvor de centrale emner inden for kristendommen behandles med udgangspunkt i konfirmandernes egne erfaringer.

Elevhæfte 138,- kr.
 Lærervejledning 598,- kr.

Aros

www.arosunderviser.dk
 tlf 36 44 45 80

danmarks
 kirkecenter
 medietcenter

Nyt undervisningsmateriale til
 unge og voksne i kirke og skole

Bud på Gud

Nyt undervisningsmateriale sætter ord og billeder
 på forskellige religioners bud på Gud.

Materialet tager udgangspunkt i seks unge dan-
 skeres umiddelbare og konkrete bud på, hvad Gud
 er for dem.

Hensigten er at skabe rammer for oplevelser og
 fordybelser i emnet, så konfirmander og elever
 opnår mulighed og baggrund for selv at tage
 stilling omkring tro, religion - og Gud.

Læs mere på www.BUDPAAGUD.dk
 - eller ring 87 40 37 00 og hør mere

Udkommer til august 2006
 Læs mere på www.budpaagud.dk

DVD
 +
 MATERIALE TIL
 UNDERVISEREN
 +
 ELEVAVIS

De står bag 'Bud
 på Gud' materialet

skoleviser.com

Moderne ”ikoner”

Stairways to Heaven

Der er en underlig stemning i lokalet - tyve 9.-10. klasses elever sidder nærmest i hver sin verden, dybt optaget af den lille ikon-plade foran sig.... Der er masser af lyde; en meditativt indspilning af "Stairways to Heaven" høres fra CD-afspilleren, en summen af kommentarer og små-snak, raslen af silkepapir og guldpapir, spraydåsens spissssss og en banken og hamren med søm, knuste spejle og småstykker af metalskrot. Men man mærker en intens koncentration omkring den lille sorte ikon-plade, der nærmest drager den enkelte ind i sin egen verden.

Ikonens fascinationsevne fanger også ganske almindelige unge. De kender jo alle ikonet – det lille vindue på computeren, der ved et enkelt klik åbner op for en større virkelighed – eller en anden portal. På samme måde kan arbejdet med det "religiøse ikon" også pludselig åbne op for en større virkelighed. Det kan pludselig virke som en "Stairways to Heaven".

Inspireret af Mogens Leanders moderne ikoner og en grundtanke fra en af ikon-maleriets traditioner har vi i en del år lavet "ikoner" med elever på Midtsjællands Efterskole og med voksne på den kirkefaglige videreuddannelse. Og hver gang forbavses jeg over de virkeligheder og vinduer, der åbner sig for den enkelte i denne arbejdsproces. Det er ikke traditionelle ikoner malet med pigmenter og æg og med motiv af den velsignende Kristus, men moderne "ikoner" der opstår i en synkre-

tistisk sammenblanding af tradition og nytænkning og af den store og den lille historie.

I begyndelsen var mørket

En grundlæggende tanke i ikon-malertraditionen er at tage udgangspunkt i mørket. I den ene skabelsesberetning i Gammel Testamente fortælles der, hvordan alt i begyndelsen var øde, mørkt og tomhed. Derfor starter vi altid med at male ikon-pladen sort. Dels er det en god konkret og overskuelig opgave at starte den kreative proces med, og dels er den sorte maling med til at understrege, at i begyndelsen var mørket, og at mørket også er en del af livet. Derefter arbejdes der med to lag på ikonet.

Første lag tager udgangspunkt i det mørke i livet. Lad eleverne udtrykke det mørke i livet, døden, smerten, lidelsen, hadet og ondskaben. Det er vigtigt, at man som menneske kan få lov til at give udtryk for det mørke i livet. Vi lever i en kultur, der enten kun viser "the bright side of life" i reklamer og populærkultur, eller også overdænger den os med informationer om nød og sult, håbløshed og uretfærdighed i en flimrende hastighed, som blot efterlader os immune eller magtesløse. Ikonens første lag af billeder og udklip, materialer og farver, symboler og ord skal altså udtrykke det mørke, der ligger som bassen i livets melodi. Der skal være plads til det, der gør ondt i livet, det, der er svært, det der farver dagene mørke. Tænk gerne i flere lag. Noget kan måske gemmes i en pose, en lille kuvert, eller under et stykke hønsetrædsnet.

Her oplever vi tit, at eleverne bruger udtryk både fra vores store fælles verden med sult, nød og (magt)misbrug og fra deres egen personlige verden. Alt dette limes og klistres, lægges måske ind som en hemmelighed under f.eks. en stof-lomme på den sorte ikonplade som det første lag.

Lad der blive lys

Ind i mørket sagde Gud: "Lad der blive lys" – og der blev lys. Gud lagde lyset oven på mørket, lag på lag af lys, liv og luft. På samme måde arbejdes der med næste lag på ikonpladen. Det er ikke nok kun at give udtryk for det mørke i livet. Det gøres der i forvejen i meget heavy-musik og moderne kunst, der efterlader tilskueren i et mørkt lys af håbløshed og afmagt. Der er også brug for trøsten og håbet. Derfor skal ikon-pladens andet lag

eleverne dyppe penslen i glæde, forhåbning og tro, så der ud af pladen strømmer et helligt lys og der åbnes et vindue til en større verden og til en portal af evighed. Med inspiration fra denne ikon-malertradition fra det mørke til det lyse og med nutidige, kreative materialer skabes der pludselig moderne "ikoner", der har og får betydninger på flere planer og med mange lag.

Det er en hel vild fed måde at lave kristendom på

Når man arbejder med kristendomsformidling er det vigtigt at arbejde med mange tilgange. Dels fordi det religiøse har mange tilgange, og dels fordi vore elever er forskellige. At arbejde med ikoner på denne måde er, som en elev udtrykker det: ...*"en hel vild fed måde at lave kristendom på"*.

Fordi undervisningsforløbet tager udgangspunkt i det

Det er en hel vild fed måde at lave kristendom på

- Det er en hel vild fed måde at lave kristendom på – man lærer meget mere end ved at gå i kirke 7-8 gange, som vi skulle til konfirmandsforberedelse.
- Det at lave noget som samtidig betyder noget for mig, ... Altså når jeg lægger betydning i mit ikon, eller når der pludselig opstår en betydning, så bliver det som en reminder på ... lidt noget af det, man har lært og de venner man har lavet det sammen med...

» Maja

At gribe og begribe

- Når jeg laver noget med mine hænder, så forstår jeg det bedre.
- Jeg er mest praktisk anlagt – jeg skal selv have tingene i hånden. Det giver en relation til det, der sker, man har hånd på det...
- Man bliver en del af det, for man er selv med til det og bliver mere aktiv i stedet for, at det bare er en anden, der står og fortæller en masse om kristendom...
- Det er meget godt for mig, når det er sådan noget abstrakt noget, så er ikonet en måde at binde alle de der ord sammen på.

» Mikkel

være et udtryk for det, der giver os håb og trøst midt i mørket... Lad eleverne udtrykke dette andet lag ved hjælp af materialer, bibel eller salmecitater, symboler eller en lille "ting", de selv har taget med, og som er af stor betydning for dem. (Mange har måske et dåbskors, de aldrig bruger, eller et brev, der har givet dem håb.) Opfordre eleverne til, at dette lag af håb og lys både er fra den store, kristne fortælling og fra deres egen lille fortælling. Lad dette andet lag være inspireret af det kristne livssyn, sådan at ikonet indeholder et lag, der giver trøst og mod på livet. Bag dette lag ligger stadig det første lag - mørket, som bassen i en melodi – den behøver ikke at blive dækket fuldstændig til, men lad

meningsgivende for den enkelte, da bliver det en værdifuld læreproces. Med et luthersk udtryk kan man sige, at det er kristendomsformidling med et *"pro me aspekt"*. Det er ikke nok at lære om kirkens eller gudstjenestens betydning og den korrekte dogmatiske sammenhæng. Vi skal også ind og finde ud af, hvilke betydninger kristendom kan få for den enkelte. Da kommer kristendommen ind på livet, så man kan leve det ud.

At gribe og begribe

Når vi står og skal give kristendommen form, krop og substans, da udfordres vi til at konkretisere og synlig-

gøre kristendommen. Forbruger-verdenen har opdaget behovet for at have et materielt afsæt ind i en immateriel verden. Maria-figurer og helgen lys, Kristus-kranse og urtepotteskjulere med katolske bønner, opstandelses T-shirts og Jesus klipklapper, ... alt dette strømmer ind fra forbruger-industriens lagerrum og ind på hylderne i forretninger og hjem.

På forskerplan har man i de senere år fokuseret på den tingslige tilgang. Baggrunden ligger i genopdagelsen af de konkrete og sanselige tilgange i forbindelse med læring og erfaringsdannelse. Dette har igangsat en pædagogisk og kulturanalytisk forskning i betydningen af omgangen med materielle genstande. Gennem materielle kulturstudier fokuseres der på, hvordan mennesket omgås ting, og hvordan dette omsættes til erfaring og livsanskuelse.

"Tingene er privilegerede i og med, at der går en lige

det konkrete i forhold til f.eks. en åndelig materialisme i angsten for ikke at have den rette teologiske afsæt. Men hverdagslivets omgang med det materielle er af stor betydning, og på denne måde kan kristendommen gribes og begribes.

Mit ikon har en betydning og får det vel også

Når vi sender konfirmander og elever ud af kirken og ud i livet, må vi spørge os selv, hvad det er vi sender dem af sted med. Kan vi give dem en bærbar hellighed, et "meningsrum", hvorfra de kan hente mening til den virkelighed, de skal være en del af? Et konkret "meningsrum" som f.eks. et ikon kan måske fastholde det abstrakte meningsrum ved sin tingslighed, hvorfra mennesket kan hente mening til sit fragmenterede hverdagsliv. Og hvis ikonet så netop er blevet "indviet" eller

Man får det ind på livet...

- Man får det ind på livet ... Det er jo her, på den sorte plade, i rummet med meditations-musikken og i alle materialerne, at meningen pludselig opstår...
- Mens jeg sad og arbejdede, var det som om mit liv kom frem i ikonet – men ikke kun mit liv – mere end bare det....
- Det kommer ind under huden, så man kan leve det ud....

» Sandra

Mit ikon har en betydning – og får det vel også? Det er noget man kan tage med sig

- Mit ikon har en betydning – og får det vel også? – det er noget man kan tage med sig – et stykke af ens liv... det er et minde, et minde med betydning.
- Det skal med hjem og hænges op – helt klart, det betyder noget, et minde herfra, samtidig med...
- Det er noget jeg vil gå forbi – se på det, tænke: hvorfor satte jeg det på? – hvad betyder det? hvad har det betydet?... Jeg vil tænke tilbage på den tid, hvor vi lavede den ikon-gudstjeneste.
- Man tager noget fra ens fortid og lægger ind i ikonet, som man tager med i sin fremtid og kigger tilbage på ens fortid...

» Søren

linje fra den fænomenologiske betragtning af dem, via erkendelsen af deres brug og over mod en større hermeneutisk forståelse af deres betydning."¹

Men i kirken er man aldrig kommet længere end til at beskæftige sig med genstandenes immaterielle karakter, altså analysen af betydninger, symboler og relationer. Man diskuterer stadig i uendelighed, om ting, handlinger og symboler skal forstås hermeneutisk, religionsfænomenologisk eller semiotisk. Man har endnu ikke turdet forske i hvilke muligheder, der ligger i brugen af

har stået i et helligt meningsrum (se undervisningsforslaget), da kan noget af det sakrale måske bæres med hjem i hverdagslivet og være med til at fastholde et møde mellem det evige og det aktuelle.

Man løser også et praktisk problem ved at ikonet tages med hjem på hylden. Mange kirkelige depoter er fyldt op af kreative plancher og altertavle-maleri projekter, som bare står og samler støv. Dette undgår man ved at lave ikoner, som eleven får med sig hjem, så de har deres egen "stairways to heaven".

1 Fra en beskrivelse af et curriculums forskningsprojekt på Danmarks Pædagogiske Universitet (Materielle Kulturstudier) af ting og symbiosen menneske-ting og tingenes tingslighed.

Forslag til ikon undervisningsforløb

1. gang: introduktion

- kort introduktion til ikoner (både de traditionelle, orthodoxe, computerens ikoner og moderne ikoner)
- brainstorm/ associationer på ordet "ikon"
- billed-eksempler på forskellige ikoner
- enkelte oplysninger om ikoner
- ikon-pladen males med sort maling + der bores hul bag i
- opgave til næste gang (finde lyse/mørke billeder eller billeder/ting af "noget helligt")

2. gang: forberedelse og skitser

- indføring i ikoner (baggrund/tradition/maleteknik fra det mørke til det lyse)
- lave skitser til de 2 lag: det mørke + lyse
- tænke i materialer (vise materialer)
- opgave til næste gang: tag noget, der giver dig håb, trøst og mod, som du kan sætte på/ind i ikonet

3. gang: ikonmaleri

- sætte lagene på ikon-pladen
- arbejde med materialerne – fremhæve/dæmpe/detaljer
- evt. citater/gemme noget
- lakere med klart lak
- skriv undertekst/bagtekst (en forklaring/beskrivelse af betydninger i lagene)

4. gang: præsentation

- præsentere ikoner – 2 + 2 fortæller man om sit eget ikon, derefter fortæller man for hele gruppen (spørg ind til lagene og betydningerne, ofte opdaget de først, når man skal sætte ord på!)
- "indvi" ikonerne med den græske drik "Ouzo"
- lav udstilling i kirken/menighedslokale/på det lokale bibliotek – sæt undertekster op
- forbered en fernisering evt. en gudstjeneste, hvor ikonerne indgår

evt. ceremoni

- Inviter til fernisering eller fyraftensmøde med sandwich og cider. Afslut evt. med en kort andagt i kirken, hvor ikonerne indgår (Inviter forældre/lokalpressen/kirkebladet)
- Brug ikonerne til en ikon-gudstjeneste/ andagt (evt. med digitale billeder som diasshow eller, udstilling i kirken)
- Samarbejd gerne med en lokal kunstner eller billedkunstlærer, som kan være gode igangsættere og rådgivere. Undervisningsforløbet *egner sig til 7.-10. klasse eller voksne*

Links

<http://www.sitecenter.dk/susannefabritius/linkstilikoner/>

<http://www.kristendom.dk/kultur/ikoner>

Materialer

Samle sammen i god tid – husk der skal være noget både for drenge og piger

Ikon-plade – 15x15cm – spånplade(10mm)

Sort maling + mellem-brede pensler + boremaskine

Hammer/ hæftepistol/ knibtang

Lim/ limpistol/ bluetack

Papir: glans/silke/guld/sølv/gave/ sandpapir/ mellem-lægspapir (transparente)

Glansbilleder, servietter, blade, brochurer

Garn/ tråd/ silkesnor/ bast/ gavebånd / uld/ englehår/ bånd

Stof/ tyl/ silke/ blonder/ gaze-bind/ (transparente stoffer)

Gamle smykker/ spejlstumper/ knapper/ læderstumper

Træspåner/ metalspåner/ jern stumper/hønsetråd

Elektronik stumper/ printplader/ ledninger/ nøgler

Kobbertråd/ ståltråd/ skrot stumper/ nøglehul

Søm/ tegnestifter/ skruer

Pil/ grene/ bark

Gammel bibel/ gammel salmebog/ melodi bog/ koral-bog til at klippe ud af

Maling/ akvarel/ guld og sølv spray/ tynde pensler

Glasurmaling/ klart lak/ lak-spray

Klassiske ikoner i religionsundervisningen

Sidste år kunne man købe ikoner på tilbud i Kop & Kande. Samtidig med at stegepanden blev skiftet ud, kunne man også erhverve sig et religiøst billede til at hænge op over sofaen og sprede lidt åndelig stemning i stuen. En del aftenskoler landet over tilbyder weekendkurser i fremstilling af klassiske ikoner, og flere danske kunstnere beskæftiger sig med det spændende hellige billede. Ikonen giver mulighed for at gribe religionsundervisningen i skolerne praktisk an. Mit speciale på Den Frie Lærerskole handlede om kristen kunst, og jeg har arbejdet med praktisk fremstilling af ikoner på 8. – 10. klassetrin, hvilket denne artikel handler om. Ikonen er kommet til Danmark for at blive, og det er bestemt værd at interessere sig lidt for den.

Et vindue ind i den guddommelige verden

Ikon kommer af græsk og betyder billede. Ikke et ganske almindeligt billede, men i betydningen et helligt billede. Ikonen er et vindue ind i den guddommelige verden.

Oprindeligt blev ikonerne malet af munke, som i en meditativ tilstand skabte billedet. Munken fastede, bad og levede isoleret, indtil ånden kom over ham, hvorefter han kunne påbegynde arbejdet. Imens maleprocessen stod på, levede han kun af brød og honning, og hans egne evner som kunstner betød ikke noget, for han var et medium for Guds kraft. Motivet fik han fra en bog med anerkendte kompositioner, hvorfra det blev kopieret. Ikonen blev malet med æg-tempera. Det er farvepulver udvundet af forskellige naturmaterialer blandet op med æggeblomme tilsat lidt konserverende væske. Væsken varierede fra land til land, i Grækenland brugtes Ouzo

andre steder eddike. En ikon fik op til 20 lag maling, hvilket har gjort billederne meget slidstærke, og der er bevaret billeder, som er mere end 1000 år gamle. Når munken havde samlet et passende antal mårhår og bundet dem fast på et skaft, var penslen klar, og han begyndte at tegne konturerne op. Farverne blev lagt på lag for lag, men således at billedets "lyskraft" blev så stor som muligt. Guds lys skulle kunne ses gennem ikonen. Slutteligt

fik den bladguld der, hvor Guds lys skulle være særligt tydeligt og allersidst mange lag lak.

Når vi i dag har en forestilling om klassiske ikoner som mørke og dunke billeder i matte farver, så skyldes det mange års

brug i et kirkerum, hvor sod fra stearinlys har sat sig i lakken. En nymalet ikon var lys og klar i farven.

I dag kan man forsøge at komme så tæt på den oprindelige fremstillingsproces som muligt og "kopiere" de klassiske maleteknikker og materialer.

Det kræver lidt øvelse at male vellykket med tempera, men samtidig er det en ganske særlig fornemmelse at sidde i lugten af æg og eddike og male helt i ikonmalerens ånd!

Man kan også vælge en lettere tilgang til ikonfremstilling og bruge akrylmaling. Det er nemmere at arbejde med og knap så tidskrævende. Her kommer forslag til, hvordan man kan lave ikoner med henholdsvis tempera og akrylmaling:

Klassiske ikoner malet med tempera

Materialeliste

Træplade (med plads til billede på ca. 25 x 15 cm og rammekant), sandpapir, benlim, pensler (meget fine

Fixerlim påføres inden der forsigtigt lægges bladguld på..

... Og det overskydende bladguld børstes væk.

og lidt tykkere), pulveriserede farvepigmenter, eddike, æggeblommer, fixerlim, shellak, klar lak, lille spatel, bladguld. Materialerne kan købes i hobbybutikker og byggemarkeder.

1. Klargør træpladen. Slib billedfladen helt glat og rund hjørner og kanter af med sandpapir.
2. Giv alle overflader 1-3 lag benlim, for at lukke træet. Lad det tørre grundigt.
3. Grund billedfladen med hvid tempera. Lad det tørre.
4. Find et motiv fra bøger, billeder eller postkort og overfør det til pladen: Tag en kopi af motivet, tegn det op på pergamentpapir på begge sider. Pergamentpapiret sættes fast på pladen og motivet kalke-res over. OBS det er kun omridset og de vigtigste linier, der skal overføres. Er motivet meget kompliceret, kan man udvælge en del af motivet med søgeramme.
5. Tegn konturerne op med sort eller brun farve.
6. Nu lægges der farver på. Brug tynde og mange lag farve, så der opstår en laserende effekt. Lad tørre ind imellem lagende.
7. Så pålægges der bladguld, som fæstnes med fixerlim, (fx Klæber-fix, nonpermanent lim fra Creativ company), og en blød pensel.
8. Er der opstået "huller" i bladguldet, eller når det ikke helt ud til kanterne, gå da efter med pensel og farve.
9. Laker hele pladen med shellak. Det påføres med jævne strøg og giver et flot "gammelt" look, (knastelak er ret mørk, politur lidt lysere). Lad tørre grundigt.

10. Hele pladen får klar lak på alle flader, (fx Golden Varnishes, archival lak giver en flot glans og er på sprayflaske). Du kan også bruge flere lag lys shellak i stedet.

Lad det tørre og du er færdig!

Varighed: 15-20 lektioner. Alt efter grundighed og størrelse på billedet. Man kan vælge også at gøre meget ud af klargørelsen af træpladen, og udhule billedfladen 0,5 cm med et stemmejern, som på de russiske ikoner.

Forslag til undervisningsforløb

Klassiske ikoner i lommeformat

Varighed: 6-10 lektioner, alt efter hvor mange oplæg og diskussioner, der lægges ind. Alderstrin: 8.-10.klasse. Formål: At fremstille små ikoner selv og derved opleve ikonernes mystik. Mål: At blive bedre kendt med biblens personer.

Materialer: Akrylmaling, meget små pensler og lidt tykkere, sandpapir, bladguld, træplader ca. 9x6 cm, fixerlim, shellak, klar lak, rammeophæng. Evt. perler.

Opstart: I de ortodokse lande får alle mennesker en ikon ved fødslen i dåbsgave. Det udvælges med omhu efter, hvilke egenskaber de forskellige helgener repræsenterer. Husk at *intet* i det hellige billede er tilfældigt, alt er med til at gøre det kraftfuldt, lige fra farverne og figurens holdning, til hele motivets opbygning. Elevernes skal nu male deres eget helt personlige ikon.

- Diskuter: Hvilken slags ikon vil du male? Hvad skal være billedets budskab – kærlighed og omsorg som hos Gudsmoderen, eller styrke og heltemodighed som hos Skt. George? Måske visdom og klogskab?

Find motiver fra bøger, internettet, postkort mm og kopier ned til passende format. Slib træpladen let med sandpapir til alle hjørner er glatte. Grund billedfladen med hvid akrylmaling. Lad det tørre og overfør motivet til træpladen. OBS! kun de vigtigste linier, ansigtstræk skal bare antydes.

- Tænk over farverne i ikonerne. Hvordan er de med til at udtrykke en stemning? Lav evt. om på farverne så de passer til det, du vil fremhæve i dit ikon.

Bladguld

Påfør et dækkende lag lim, der hvor guldet skal være. Lad tørre ca. 12 min. Læg guldet på med en meget blød pensel. Lad tørre helt inden det overskydende bladguld børstes væk med penslen.

Rivning af tempera

Farvepigmenterne rives, dvs. de blandes med hinfri æggeblomme tilsat en tsk. eddike pr. blomme. Brug spatel og ælt blandingen godt indtil alle farvekorn er absorberet og malingen glat som ymer. Til små individuelle portioner kan man blande farvepigmenterne med pensel direkte på paletten. Tempera er drøjt i brug. Skal malingen fortyndes bruges ægge-eddikeblandingen som var det vand.

Færdig!

Ærkeenglen Mikael. Lomme-ikonerne er malet af elever fra Vesterdal Efterskole, april 2006.

Tegn konturerne op med sort eller brun farve. Farvelæg fladerne med *tynde* farvelag, så der opstår en laserende effekt. Dvs. brug vand til at fortynde malingen med, som ved akvarelmaling. Lad det tørre ind imellem.

Læg bladguld på og "lap huller" til sidst, der hvor motivet kræver det. Påmonter rammeophæng (man kan købe nogle der er selvklæbende). Lad det tørre. Nu kan der også påsættes pynteperler eller pailletter, hvis der skal fremhæves detaljer. Giv træpladen shellak på alle flader og afslut med klar lak. Lomme-ikonen er færdig! OBS Akrylmaling tørrer hurtigere, dækker bedre og er nemmere at arbejde med end tempera, men det færdige resultat er måske knap så spændende, som en ægte tempera-ikon.

Idébank

- Oplæg om ikoner. Hvad er det, hvor kommer de fra, af hvem og hvordan bruges de?
- Ikonernes farvesymbolik. Hvorfor er Gudsmoderens tørklæde brunt og hvad betyder stjernerne på hendes skuldre?
- Diskussion af farvernes betydning i vores verden. Tillægger vi farverne bestemte egenskaber, i så fald hvilke og er det individuelt eller fælles?
- Fortæl om helgenfigurers attributter, hvad der kendetegner hvem osv.
- Hvem er nutidens ikoner/idoler/helgenbilleder og hvor ser vi dem? Måske i reklamer og på film. Hvad kendetegner dem?
- Hvad betyder det for et menneske at have forbilleder. Er det forskel på, om de er religiøse eller verdslige, fra kirken eller fjernsynet?
- Hvad vil det sige, at noget er helligt, magisk, kraftfuldt - i et samfund/for den enkelte person?
- Er der eksempler på at forskellige samfund "låner" symboler fra hinanden? Glorien er fx et gammelt solsymbol ligesom hagekorset, der er en af de 400 forskellige korstyper, eller engelen fra rockergruppen Hells Angels osv.
- Kan et billede sige lige så meget som ord? Eller måske bare på en anden måde? Snak om billedets forførende kraft og psykologiske virkning på beskueren, fx med udgangspunkt i ikoner og reklamer.
- Den ortodokse kirkes univers i forhold til den protestantiske kirke, hvor billedet ikke har autoritet til formidling af guds ord på samme vis.

- Lav en sanseoplevelse: De færdige ikoner arrangeres i et mørkt lokale. Stearinlys placeres foran dem. Brænd røgelse, spil byzantinsk musik og nyd stemningen.

Faglige perspektiver

Hvad får børn og unge i dagens Danmark ud af at arbejde med ikoner?

At arbejde med klassiske ikoner, som bl.a. er religiøse udtryk fra før og nu og flere kulturer, handler om at kunne forstå og forholde sig til religion og kultur på et personligt plan. Både sin egen religion og kultur, og andres. Det kan være rigtig svært for en 14-15-årig.

Tages der udgangspunkt i en pædagogisk idé, om det kreative arbejdes evne til at inddrage *hele* mennesket i undervisningen, så både *følelsen* og *forstanden* udfordres, bliver undervisningen pludselig mere vedkommende og inspirerende.

Tidens brug af billeder som kommunikation er også med til at øge billedmediets betydning – ikke mindst blandt de unge. Det er oplagt at beskæftige sig med en *anden* slags billeder i undervisningen, og den klassiske ikon fra den ortodokse kristendom byder, blandt meget andet, på en ny forståelse af billeder.

Fremstilling af ikoner giver mulighed for at arbejde med den praktiske billedfremstilling, det religionshistoriske tilbageblik samt alle de teologiske, filosofiske, psykologiske og kulturelle aspekter af ikonen. God fornøjelse med en spændende og anderledes kristendoms og religionsundervisning!

Litteratur og links

Danske ikoner, The new icon-school of Denmark - Mogens Leander.

Russiske ikoner *lyset fra evigheden* – Vestsjællands Kunstmuseum.

Ikoner, introduktion til den ortodokse kirkes billedverden – Søren Prahl.

Russiske ikoner – Egon Sommer.

http://home.eg-gym.dk/fagene/religion/Ortodokse%20kirke/den_ortodokse_kirke.html

(En rigtig god hjemmeside med masser af billedmateriale)

Den russiske ortodokse kirke, Bredgade, København. En mulighed for ekskursion.

Fremstilling af ikonen "Kristus Pantokrator"

I Lyngby kirke havde sognepræst Esther Nielsen besluttet at forære sine konfirmander en ikon, som de selv havde fremstillet, i konfirmationsgave. På en konfirmandlejr, hvor billedkunstner og ikonmaler Charlotte Weppenaar deltog, fremstillede 14 konfirmander ikonen Kristus

At lægge gessoen tager tid, da der skal lægges mindst 12 lag med tørretid mellem hver 3. lag. Derefter skal pladerne slibes. Man sliber først med sandpapir nr. 240, dernæst nr. 600 og til sidst nr. 1200 så pladen bliver silkeblød. Det sidste støv tørres af med en let fugtig klud.

I løbet af arbejdet under konfirmandlejren blev ført mange gode samtaler om Jesus, døden og livet med ikonmalerne

Pantokrator - "Verdensherskeren" – i en forenklet udgave. Han sidder med højre hånd løftet til velsignelse og holder evangeliet/biblen frem. Han betragter os, ser ind i os, bag om os og rummer os. I ikonen ser vi Gud blive kød og tage bolig blandt menneskene.

Følgende er en beskrivelse af forløbet og en vejledning i fremstilling af denne ikon.

Esther Nielsen havde undervist sine konfirmander om ikoner, og konfirmandlejren begyndtes med en gudstjeneste.

Materialer:

Pladen, hvorpå Ikonen males, er en MDF plade, skåret i Silvan. Den er 20 cm høj, 15 cm bred og 2 cm tyk. Gessoen er lavet af harelím og forgylderkridt. Opskriften til gessoen kan ses i bogen "at skrive en ikon" der udkommer den 1. oktober 2006 på Klematis.

Materialeliste:

- Farvepigmenter i A kvalitet fra Aart de Voss
- Pensler i mårhår i størrelse 1, 3 og 5
- Kalkerpapir
- Underlag og skrivebræt til at hvile hånden på
- 14 forlæg af Kristus
- Hårde og bløde blyanter
- Æg, eddike og oksegalde til ægtempera (bindemiddel til pigmenterne)
- Sprit og vegetabilsk terpentin
- Bladguld 23.5 karat
- Guldgrund på vandbasis
- Bleget hvid shellak
- Lakpensler
- Pensler til guldgrund og diverse ting
- Lineal og saks
- Skåle og pipetteflasker
- Musik
- Vejledende illustrationer i stort format, for eksempel hængt op et synligt sted, gør det muligt for alle at følge ikonen trin for trin.

Ægtemperaen fremstilles af 1 blomme, ½ skalfuld vand og ½ skalfuld eddike, lidt oksegalde. Hældes på pipetteflasker.

Det er svært at blande den rette farvenøgle uden træning. Underviserne bør blande farverne på forhånd.

1) Først skal billedet overføres til pergamentpapiret, og derfra skal det overføres til ikonen med en lille kant på 5 mm hele vejen rundt om pladen. Overførsel kan ske med kalkerpapir. Arbejdet foregår bedst i stilhed.
2) De vigtigste hovedlinjer tegnes op med sort og oxydrød farve. Almindeligvis lægger man guldet først,

men da det er mindst et par timer om at tørre, kan det være en fordel at vente med det til sidst, så det får tid til at tørre.

3) Grundfarverne lægges på.

Den blå kappes farve er blandet af ultramarin, brændt umbra, kromoxydgrøn, lidt rødokker og lidt hvid. Første lysning består af grundfarve og lidt koboltblå og lidt hvid.

Skyggen og stregfarve er grundfarve og lidt sort

Anden lysning er første lysning med mere kobolt og hvid.

Sidste lysning er højlys, som består mest af hvid iblandet lidt af grundfarven.

4) Skjorten males.

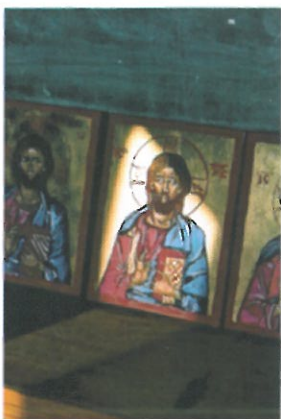
Den består af blåpurpur, mørk oxydrød, rå umbra og lidt hvid.

Grundfarven lægges på i 3 lag, som da vi malede kappen, for at farven dækker ordentligt og virker blød.

Første lysning er grundfarven med cadmiumrød, lidt lys okker og lidt hvid.

Anden lysning er mere af samme og til sidst højlys, der er mest hvid brækket med grundfarven.

5) Elauvs og bogen males.

Farven er rødgylden og består af rødokker, lys okker og lidt brændt sienna.

Lysninger til de gyldne stråler er lys okker, cadmium gul, lidt orange og hvid.

Bogbladene er cadmiumrød og brændt sienna. Bogen kan fremstilles mere frit. Konfirmanderne i Lynge fremstillede fine kors og prikker, hjerter og perler.

6) Guldgrund på vandbasis lægges på de steder på ikonen, hvor guldet skal ligge. Vær opmærksom på, at guldet er meget levende.

Dag 2:

1) Det overskydende guld børstes af, ikonen poleres og der lægges lidt shellak over ikonen, for at beskytte guldet. Med en tot vat vredet op i lidt shellak lægges, med hurtig hånd, en hinde, der skal beskytte guldet.

2) Kristi ansigt og hænder males.

Ansigt og hænder males med en farve blandet af rå sienna, kromoxydgrøn, lidt rødokker og lidt hvid.

Øjne og mund tegnes op med de bitte små pensler. Det er svært og derfor tilladt at kigge efter andre forlæg.

Ansigterne lysnes med første lysning, som er grundhud, lys okker og lidt hvid i mindre flader.

Anden lysning er mere hvid og lys okker.

Højlyset er hvid brækket med lidt lys okker.

Kristi hår males med oxydrød og sort. Det lysnes med lidt rødokker og gulokker.

3) Kanten males med mørk oxydrød og rå umbra. Glorie og bogstaver med mørk oxydrød og cadmiumrød.

I løbet af arbejdet under konfirmandlejren blev der ført mange gode samtaler om Jesus, døden og livet med ikonmalerne. Nogle af de unge kom efterhånden til at hedde broder og søster.

Konfirmanderne fra Lynge lavede smukke ikoner og de blev selv stille af at se, hvordan Kristus lidt efter lidt dukkede frem af deres arbejde.

Forløbet blev afsluttet med en gudstjeneste i Spejderhytten, hvor konfirmandernes forældre var inviterede. Alle ikonerne blev sat op på alteret med et lille lys ved hver. De unge var meget glade, og på en god måde, stolte over deres ikoner. Under gudstjenesten stod alle ikonmalerne frem med deres ikon og fremsagde hver deres "jeg er" ord fra Johannesevangeliet. Dette skriftsted blev også det bibelord, de hver især fik ved deres konfirmation.

Ikonerne blev udstillet i Sognegården. Efter konfirmationerne fik konfirmanderne deres ikon med hjem.

Boganmeldelse

Konfirmandforberedelse Formål - fagbeskrivelse - vejledning

Finn Rosenberg, Nina Tange,
Lars Nymark Heilesen,
Eberhard Harbsmeier
Aros Underviser/Teologisk Pædagogisk Center Løgumkloster 2006,
48 sider, Pris: 48,- kr.

Hvad er formålet med konfirmationsforberedelsen og hvad kendetegner den gode konfirmandundervisning? Det er de grundlæggende spørgsmål, der tages under behandling i den netop udsendte vejledning, udarbejdet af en arbejdsgruppe under Teologisk Pædagogisk Center Løgumkloster (TPC).

I hæftets første del præsenteres et forslag til en ændring af den nuværende formålsbeskrivelse, som er udtrykt i Kgl. Anordning, §4, samt en kortfattet beskrivelse af konfirmationsforberedelsens rammer og vilkår. Anden del har form som en vejledning, der i korte artikler behandler grundlæggende didaktiske spørgsmål: Hvem er de unge? Hvad er konfirmation og konfirmationsforberedelse? Hvilke(n) metode(r) understøtter bedst budskabet? Hvad kendetegner den professionelle underviser? Hvad er kvalitet i undervisningen? Forholdet mellem mål, indhold og form? Ideelle rammer og muligheder?

Hæftets udgangspunkt er, at konfirmationsforberedelsen i lighed med al anden undervisning må have et mål og være gennemreflekteret i form og indhold, og at kvaliteten afhænger af, om disse ting hænger sammen. Dette forudsætter et konsekvent didaktisk perspektiv. For at levere god undervisning er det således ikke tilstrækkeligt at være en god teolog. Hvis undervisningen skal "gøre konfirmanderne fortrolige med den kristne tros elementære indhold, samt hjælpe dem til at se deres eget liv i lyset af evangeliet" (forslag til formålsbe-

skrivelse), er det også nødvendigt at have blik for konfirmandernes læring og at kunne bygge bro mellem kirkens og de unges verden.

Man skal ikke lade sig narre af hæftets beskedne omfang. Her er masser af stof til refleksion og diskussion. Til selvransagelse og inspiration for den enkelte underviser. Men i mindst lige så høj grad som udgangspunkt for kollegiale diskussioner om, hvad vi vil med konfirmationsforberedelsen, og hvordan vi gør det bedst muligt. Man må ønske, at hæftet vil blive sat på dagsordenen rundt omkring og debatteret på præstemøder og kurser i provstier og stifter som led i den fælles læring. Det fortjener det. Og det fortjener konfirmationsforberedelsen. (KF)

Kristuskransen med børn – En praktisk introduktion

Nicolaj Stubbe Hørlyck og
Linda Friis Christoffersen
Unitas Forlag, 2006
104 sider, Pris: 145,- kr.

At få dumpet bogen Kristuskransen for børn i sin postkasse for at anmelde den er mageløst for en forårstræt præst. For bogen er fuld af ideer og inspiration lige til at plukke af til arbejdet med børn og unge i kirken.

Ja, og for os her i Avedøre Kirke blev bogen også inspiration til vores traditionsrige gudstjeneste Store bededagsaften, hvor vi vandrer i det fri på Vestvolden.

Bogen starter med en kort information om kransen og dens skaber den svenske biskop emeritus Martin Lönnebo.

Martin Lönnebo var selv efter sin pensionering som 65-årig stadig brændende optaget af spørgsmålet: Hvordan møder kirken menneskers åndelige længsel? Så da han på en ferie i Grækenland så, hvordan de græsk

ortodoxe kristne havde stor glæde af deres bedekrans kolomboi, tegnede han de første udkast til Kristuskransen, som siden skulle blive et protestantisk svar til disse kolombois og den katolske kirkes rosenkranse.

Kristuskransen består af 12 farvede perler med hver sin særlige betydning og 6 stilhedspærler, og er en håndsrækning til mennesker i alle aldre, som ønsker at bede til Gud og øve sig i livsmod, livslyst, ansvar og kærlighed.

Lige fra den første gang, jeg selv fik lagt en Kristuskrans i mine hænder, kunne jeg mærke, at den lå godt, her var åndelig vejledning på et solidt kristent grundlag.

Nicolai Stubbe Hørlyck og Linda Friis Christoffersen har sat sig for at udbrede kendskabet til den svenske biskops krans til børn og unge, men måske også især til alle os, der i det daglige i kirken underviser børn og unge. For børn og unge har brug for voksne, som de kan spejle sig i, der både taler med og beder til den usynlige Gud på en glædelig og sanselig måde.

Fra mit eget arbejde med Kristuskransen til konfirmander, har jeg erfaret ligesom forfatterne af bogen, at kransen taler lige godt til både de stille piger, men også de vilde drenge. Og når de samler kransen med et lille stykke rundt elastik, så de kan bære kransen som et armbånd, bliver kransen et hit, for armbånd er seje, efter mange forskellige modeluner.

I Avedøre kirke har vi været så heldige at have en gæv kvinde Anne-Marie Jacobsen, som har påtaget sig at indsamle perler og klippe gamle perlekransen i stykker, så vi på en billig måde kan tilbyde alle vore 70-90 konfirmander en krans, godt nok med et look a la Avedøre Kirke, men med respekt for originalens farver og skønhed.

Kristuskransen for børn en praktisk introduktion, er netop bygget op som en praktisk introduktion lige til at gå i gang med.

Først en redegørelse for den enkelte perle, så et bibelsk huskeord og dernæst forslag til fortællinger, lege, aktiviteter, spørgsmål og salmer, som kan levendegøre kransens temaer. Og så rundes hver perle af med et salmevers eller en bøn.

Kristuskransen fortæller noget om det kredsløb, vi som mennesker sættes ind i ved den kristne dåb. Kransen illustrerer både den sammenhæng, vi har lov til at tænke os ind i, finde styrke i, samtale med Gud om og handle ud fra i vores liv, og som bogen tydeligt illustrerer. Den rummer også Kirkeårets gang, Fadervors bønner og Velsignelsen.

Der er forslag til friluftsgudstjenester, længere og kortere pilgrimsvandring, sommerlejrforløb, forældre-samarbejde og så kan Kristuskransen synges.

Tak for en uundværlig lille bog til præsters, sognemedhjælperes o.a. værktøjskasse til livet i kirken. (KH)

Temadag om kirkelig voksenundervisning

- for præster, sognemedhjælpere, organisationsansatte og andre med interesse for kirkelig voksenundervisning og kristendomsundervisning.

Program for dagen

- 10.00 Kaffe og morgenbrød
- 10.30 Velkomst
- 10.45 Introduktion til Explanation - et grundkursus i kristendom
v/ Karen Huus, FDF og Hanne Jul Jakobsen, KFUM og KFUK i Danmark
- 11.30 Et sted at forstå! - om kristendommen som livslydning
for det moderne menneske
v/ valgmenighedspræst Benedicte Præstholm
- 12.00 Frokost
- 13.00 Kristendommen er allemands-eje! - om den kirkelige
voksenundervisning, som en vej til folkeligt medejerskab af
kristendommen v/ cand. pæd. Ingrid Mielke, tidl. leder af
kirkefaglig videreuddannelse.
- 14.00 Kaffe og kage
- 14.30 Hvad nu? - Paneldebat om udfordringer og erfaringer i
den kirkelige Voksenundervisning.
- 15.30 Tak for i dag

Sted: Diakonhøjskolen,
Lyseng Allé 15,
8270 Højbjerg
Dato: 20 juni kl. 10.00-15.30
Pris: 250,00 kr.
(som betales kontant ved ankomst)
Tilmelding: info@explanation.dk
(senest tirsdag d. 13 juni)
Arrangører: Teologisk Pædagogisk
Center, Unitas Forlag, FDF og KFUM
og KFUK i Danmark

Se mere på www.explanation.dk

TEOLOGISK PÆDAGOGISK CENTER LØGUMKLOSTER

(Præstehøjskolen/Folkekirkens Pædagogiske Institut)

Kirkeallé 2 • DK-6240 Løgumkloster • Telefon 74 74 32 13 • Telefax 74 74 50 13

E-mail: tpc@km.dk

Hjemmeside: www.locus-dei.dk

Oplysninger om program og om de enkelte kurser fås ved henvendelse til TPC.

Ansøgningsfrist: 3 måneder før kurset.

Landskursus for sognemedhjælpere (kursus 35/06)

For sognemedhjælpere

Ved lektor Marie K. Monrad i samarbejde med Foreningen af Sognemedhjælpere

- 29. maj – 31. maj 2006 på Hotel Nyborg Strand

eller samme år har påbegyndt indledende konfirmationsforberedelse

Ved sognepræst Finn Dyrhagen

- 28. august – 1. september 2006 (1) og
- 3. januar – 5. januar 2007 (2)

Musik og teater i kirken (kursus 35a/06)

For præster, organister og andre interesserede

Ved rektor Eberhard Harbsmeier og Forum for Musik og Teologi

- 6. juni 2006 kl. 10-17 i Hannerup Kirke og Menighedslokaler
- (NB: Ansøgningsfrist: 30. maj 2006)

Billed og fortælling. Et kursus i kreativ religionspædagogik (kursus 61/06)

For religionslærere, præster, sognemedhjælpere, seminarielærere, studerende og andre interesserede

Ved billedkunstner Bodil Sohn, dramaturg Kirsten Thonsgaard og rektor Eberhard Harbsmeier

- 4. september – 8. september 2006

Båringmødet (kursus 53/06)

For religionslærere, præster, sognemedhjælpere, seminarielærere, studerende og andre interesserede

Ved rektor Eberhard Harbsmeier og Båringudvalget

- 23. juli – 26. juli 2006

Kirkelig undervisning af udviklingshæmmede (kursus 85/06 – 89/06)

For præster, sognemedhjælpere og kirkelige medarbejdere, samt lærere

ved sognepræst Birgitte Arffmann

- 1. november 2006 kl. 11-15 i Aalborg Stift
- 2. november 2006 kl. 11-15 i Århus Stift
- 3. november 2006 kl. 11-15 i Fyens Stift
- 7. november 2006 kl. 11-15 i Helsingør Stift
- 8. november 2006 kl. 11-15 i Københavns Stift

Indledende konfirmationsforberedelse, begyndere, 1 (kursus 57/06)

For kirkelige medarbejdere: præster, sognemedhjælpere og andre undervisere i kirkelig undervisning, samt lærere – fra sogne, som overvejer at etablere,